

Queering af sprog- og kulturundervisningen – behovet for at arbejde imod den heteronormative dominans i engelskundervisningen

Med læreruddannelsesreformen af 2012 blev interkulturel kompetence et af de tre obligatoriske moduler for fremmedsproglæring i folkeskolen (Svarstad 2020: 2). Intet kompetenceområde eller færdigheds- og vidensmål taler dog om kritisk kulturel bevidsthed/normkritik. Hvordan kan det være, at der på trods af den ellers store fokus på kritisk literacy i engelskundervisningen mangler fokus på herskende normer, repræsentationer, kønsidentitet og seksualitet i læremidlerne? Seksualitetsstudier med fokus på kønsidentitet bliver ofte kun berørt overfladisk i sprog- og kulturundervisningen, hvilket kan ses i sprogfagenes kompetenceområder, som har fokus på identitet, men ikke kønsidentitet (Undervisningsvejledning Engelsk, UVM). I sommeren 2020 skrev jeg mit BA-projekt om netop dette. Det tager udgangspunkt i det identitetspolitiske aspekt af læremidler og viser vigtigheden af et diversitetsundervisningsmateriale gennem en kritisk diskursanalyse af forløbet *First love* på Gyldendals Engelsk onlineportal til 7.-10. klasse. Analysen udforsker, i hvilken grad forløbet er inkluderende for diverse kønsidentiteter, og hvilke aspekter der er vigtige at have in mente i arbejdet med interkulturalitet, køn og seksualitet i kultur- og fremmedsprogsundervisningen.

PAULA TEBBENS

Folkeskolelærer

Læreruddannelsen, Københavns Professionshøjskole

Paula.tebbens@gmail.com

Her bruges Risagers analytiske spørgsmål (Risager 2018) i forhold til en cultural studies-læsning samt queer-teorien, som kritiserer den herskende opfattelse af det binære kønssystem og argumenterer for kritisk bevidsthed gennem aktiv udfordring af stereotype forestillinger om identitet og køn.

På trods af at undersøgelsen handler om materiale til engelskundervisningen, er artiklens budskab relevant for alle fag, særligt fremmedsprogfagene og dansk (som første- og andetsprog).

Mine overvejelser om forløbet kan knyttes til større emner, som er relevante for engelskfaget i 7.-10. klasse. Her drejer det sig om engelsktalende lande, den engelsktalende verden mere generelt og livet i Danmark. Samfundsmæssige emner som magtdiskurser, minoritetsgrupper, kritisk kulturel bevidsthed, såvel som problematikker i Danmark, udtrykt på engelsk, bliver italesat. Der arbejdes desuden med kønsidentitet, seksualitet, den identitetspolitiske debat og normer.

Queer-teori og repræsentation

Den hidtidige forskning om læremidler udført på dette område vedrører primært generelle kulturelle repræsentationer i undervisningsmaterialer (Risager 2018), men jeg undersøger, hvordan specifikke kulturelle identiteter med fokus på køn, seksualitet og etnicitet præsenteres i forløbet *First love* med fokus på udvalgte underemner. I mit BA-projekt har jeg analyseret underliggende diskurser, normer og magtstrukturer i Gyldendals materiale, samt hvorvidt forløbet indskrænker eller muliggør udviklingen af en divers kønsidentitet. Det har jeg gjort ved at se på centrale begreber inden for queer-teori: *andetgørelsesprocesser*, *diskurs*, *narrativer* og *positionering* såvel som *repræsentationer* og *intersektionalitet*. Queer-teorien, introduceret af Judith Butler, anser identiteter som dynamiske og køn som performativt og socialt konstrueret. Individet anses som subjekter, der påvirkes og ændres gennem sociale kontekster (Kirk 2010: 19). Queer-teorien er central i projektet, fordi den kritiserer den herskende opfattelse af det binære kønssystem og argumenterer for kritisk bevidsthed gennem aktiv udfordring af stereotype, forudfattede forestillinger om køn og identitet. Dette kobler sig til Fred Dervins teori om *queering* og *andetgørelse*, som beskæftiger sig med manglen på seksualitetsstudier i sprog- og kulturundervisningen og argumenterer for dens *queering* ved at udforske monoseksualiserende tendenser (Derwin 2015: 23). Gennem anerkendelse af bestemte fænomener, stereotyper, kategoriseringer, eksistens af minoritetsgrupper og magtforhold åb-

nes der for diskussioner om misrepræsentation af bestemte grupper, såvel som diskussioner om diskrimination. I projektet undersøges det, hvilke narrativer og diskurser der præsenteres eller udelades i forløbet, og hvilken rolle intersektionalitet spiller. Det indsamlede materiale analyseres ved brug af en analysemodel, som består af en blanding af Risagers tre analysetilgange: tematisk analyse, analyse af power- og empowerment og interkulturel analyse (Risager 2014). Analysen foretages ved brug af en tilpasset version af hendes analytiske spørgsmål (Risager 2018) i forhold til en cultural studies-læsning (se tabel 1).

Positionering og repræsentation af aktørerne	Hvordan er forlag, forfatter, undervisere og studerende positioneret og repræsenteret, særligt i forhold til deres subjektiviteter og kulturelle identiteter?
Repræsentation af kultur, samfund og verden	Hvilke kulturelle identiteter er repræsenteret og hvordan? (arbejdet med eller kun nævnt) (fokus på køn, seksualitet, race, etnicitet) Hvilke sociale identiteter er repræsenteret og hvordan? (arbejdet med eller kun nævnt) (fokus på skolebørn, voksne personer) Hvordan forstås kultur og identitet i materialet? (essentialistisk/ikke-essentialistisk, statisk/dynamisk)
Tilgang til interkulturel læring	Fremmer tilgangen til kulturel læring opmærksomhed omkring subjektivitet og kulturel identitet? (invitation til at reflektere over egen subjektivitet og kulturelle identiteter, invitation til at reflektere på tværs af identiteter, understøttelse af kritisk bevidsthed om processer som andetgørelse, minorisering, racialisering).

Tabel 1. Analysespørgsmål i forbindelse med cis-heteronormativ dominans i forløbet om *First love* (Nicolaisen u.å.).

Repræsentation af kultur, samfund og verden

I bachelorprojektet ses ‘kvinder’ og ‘mænd’ ikke som biologiske kategorier, men som sociale positioneringer i et patriarkalsk samfund. I Gyldendals materiale er det ikke tydeligt, hvad de præsenterede personer identificerer sig som, og derfor bruges der i denne artikel ‘_’, baseret på de associationer, som materialet lægger ud med. Materialet nævner ingen andre kønsidentiteter end ‘kvinder’ og ‘mænd’,

og derfor kan læseren antage, at de personer, som præsenteres, kun tilhører disse to grupper, udgående fra bestemte normative kønsmarkører som udseende, tøj osv. (Tebbens 2020: 15). Billedmaterialet understøtter tekstindholdet, nemlig et cis-heteronormativt syn på verden, og repræsenterer dermed en binær kønsdiskurs.

Visuel repræsentation

Alt billedmateriale viser kaukasiske/hvide mennesker, med undtagelse af et indisk ægtepar i underemnet *Arranged marriages*. Der bruges kun pronominerne *he/she* uden andre tiltag eller informationer om, at der findes andre mulige pronominer. Allerede banneret til *First love*, på hovedsiden af forløbet, starter ud med en binær kønsdiskurs og en heteronormativ forståelse af, hvad kærlighed er: et par under en paraply, den ene klædt i jeans og sneakers og den anden i røde ballerinaske og gul kjole. På basis af den præsenterede kønsnormative beklædning bliver det tydeligt, at Gyldendal understøtter den cis-heteronormative forståelse af, at kærlighed forekommer mellem en feminin 'kvinde' og en maskulin 'mand'. Hvilket billede formidler det til eleverne, hvis forløbet allerede starter ud med denne yderst ensidige repræsentation? At alt, der ikke passer ind i dette verdensbillede, afviger fra normen. Dette er gældende for hele forløbet, da kærlighed præsenteres mellem 'kvinde' og 'mand', og der ikke bliver talt om andre ægteskaber end det heteroseksuelle.

En enkelt undtagelse

Det eneste underemne, som adskiller sig fra den heteroseksuelle norm, er *I think I might be gay*, hvorfor emnets måde at repræsentere minoritetsgruppen på er af stor vigtighed. Visuelt præsenteres homoseksualitet dog meget ensidigt, nemlig kun gennem et narrativ: voksne hvide 'mænd', uden funktionsvarianser' (fx med forskellige grader af psykiske eller fysiske handicap) på *The New York Gay Pride March* med regnbueflag. Homoseksuelle mennesker med funktionsvarianser, personer med anden hudfarve end hvid, queer- eller transpersoner præsenteres ikke. Her mangler det intersektionelle aspekt altså fuldstændigt. Introduktionsteksten tydeliggør, at der er fokus på homoseksualitet som det 'særlige' i forhold til seksualitet: "[...] But for some teenagers, that first innocent fascination with a person of the same sex turns into crushes – maybe even love – and then what?" (Nicolaisen u.å.). Spørgsmålet er, hvorfor emnet har fået sit eget underemne og bliver efterfulgt af *Arranged marriages*, hvilket implicerer en sidestilling af homoseksualitet og arrangerede ægteskaber, som med stor sandsynlighed er et mere kontroversielt og fremmed emne

for eleverne. Narrativet er dermed, at homoseksualitet 'forekommer' og dermed skal nævnes, hvorimod heteroseksuelle narrativer dominerer resten af forløbet og gør heteroseksualitet gældende.

Never a good time to come out?

Underemnet indeholder desuden et brev fra en homoseksuel ung mand til en *agony aunt*, som indeholder bekymringer om at komme ud til venner og familie. Svaret på brevet er temmelig tvivlsomt og tager ikke emnet alvorligt på trods af brevets bestemthed:

It can be difficult to figure out whether a crush is about friendship or if it is about love. A good friendship can sometimes feel a lot like a relationship [...]. I do think, however, that you should wait to tell your friends and family until you feel ready. There is probably never a "good time" to come out, but maybe you need to feel a little more sure and comfortable before you let the world know how you feel. (Nicolaisen u.å.)

Her ses narrativet om homoseksualitet som en fase og tages ikke alvorligt. Der er fokus på personens 'forvirring' med hensyn til seksualiteten, og det at springe ud ikke er noget, der skal fejres. Selvfølgelig kan undervisningsmateriale, hvis det bruges korrekt, benyttes til spændende og konstruktive samtaler om emnet. Dette fund er dog meget chokerende, hvis man har in mente, at der sandsynligvis sidder mindst én queer-elev i klasseværelset.

Interkulturel læring

I diskussionsopgaven bliver eleverne bedt om at udtrykke deres mening om brevets svar, og hvordan de ville reagere, hvis en af deres venner sprang ud til dem, og de skal dermed reflektere over deres egen subjektivitet. Derimod gives intet reelt incitament til kritisk tænkning omkring processer som 'andetgørelse', 'stereotypisering' eller 'minorisering', eller hvilke andre minoritets-/samfundsgrupper som ikke nævnes, og hvad det betyder. Den tilstedeværende magtdimension og spørgsmålet om privilegier tages ikke i betragtning, og der bliver heller ikke sat spørgsmålstegn ved den herskende seksualitets- og kønsdiskurs. Seksualitet eller køn som en social dimension af samfundet mangler her og bliver reduceret til en individuel 'udfordring'. Hvad betyder det, at næsten alle citater og digte er blevet skrevet af heteroseksuelle 'mænd', og at *Romeo & Julie*, såvel som *Twilight*, der omhandler cis-heteroseksuelle kærlighedshistorier, bruges som repræsentation af 'rigtig' kærlighed?

BA-projektets centrale fund og konklusion

Det kan konkluderes, at materialet hovedsagelig indeholder indskrænkninger med hensyn til udviklingen af en divers kønsidentitet, fordi det reproducerer den herskende binære kønsdiskurs ved kun at præsentere cis-heteroseksuelle perspektiver, med en enkelt undtagelse, og dermed udviser en underforstået majoritetsnormalitet og en heteronormativ dominans. Selvom der sprogligt ikke altid eksplicit tales om 'kvinder' eller 'mænd', understøttes den binære kønsdiskurs af billedmaterialet, de præsenterede perspektiver og manglen på kritisk kulturel bevidsthed. *First love* udfordrer ikke forudfattede narrative forestillinger om køn, seksualitet og identitet i samfundet og belyser ikke samfundets rolle i skabelsen af diskurser og narrativer. Manglen på incitament til kritisk tænkning i materialerne og deres aktiviteter er yderst tydelig.

Normkritik som en naturlig del af undervisningen

Hvordan arbejder man så med interkulturalitet, køn og seksualitet i kultur- og fremmedsprogsundervisningen? Det er vigtigt at huske, at undervisningsmaterialer formidler det billede af verden, som gælder. Det er derfor underviserens ansvar at arbejde imod en cis-heteronormativ dominans i undervisningen, og ved at inkludere LGBTQI+-perspektiver skabe plads for diverse seksualiteter og kønsidentiteter. Lærerens viden om normkritisk pædagogik er uomgængelig for at skabe incitamenter til kritisk tænkning i undervisningen, men mange undervisere mangler værktøjer og viden til at kunne iværksætte det. Kritisk bevidsthed er afgørende både for elever og undervisere, så samfundets narrativer og diskurser kan analyseres kritisk med henblik på at forstå sammenhænge mellem privilegier, magtforhold, ulighedsstrukturer og diskurser i samfundet.

En cis-heteronormativ form for tænkning

Vi taler her om et forudbestemt mulighedsrum for elevernes identitetsdannelse:

What I am capable of imagining myself to be, or what I am capable of saying, is bounded and constrained by the discourses I have access to and the discourses those others whom I interact with have access to.

(Davies i Khawaja 2005: 40)

Vores diskurs indskrænker vores forståelsesramme for, hvad vi kan være. Som undervisere bærer vi ansvaret og magten, fordi vi enten kan fratage eller give eleverne muligheder og perspektiver om, hvad de kan være, og hvordan de kan leve deres liv.

Betydning for lærerens praksis – bud på udvikling af konkret skolepraksis

For at kunne øge den kritiske kulturelle bevidsthed og deraf følgende tilgange til eksisterende normer i folkeskolen er der behov for at implementere kritisk kulturel bevidsthed og normkritiske pædagogiske tilgange som nøglebegreber i uddannelseskonteksten og i Fælles Mål for fremmedsprogsundervisningen. Der skal investeres i yderligere ressourcer til allerede praktiserende undervisere, i form af normkritiske repræsentanter/konsulenter på skolerne eller obligatoriske efter-/videreuddannelser. Eksplicitte praktiske manualer til queering af sprog- og kulturundervisningen kan fungere som hands-on-værktøj ved udvælgelse af materiale og i undervisningen.

Queering af kultur- og fremmedsprogsundervisningen – en tjekliste

Det følgende er en vejledning, som undervisere kan bruge til at generere deres egne behovsbaserede, situationspecifikke mikrostrategier eller undervisningsteknikker.

Ved valg af undervisningsmateriale/til hjælp ved en analyse i fællesskab med klassen:	
Positionering og repræsentation af aktørerne	<p><i>Hvad ved vi om forlag og forfatter til materialet?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Hvad er deres baggrund, perspektiver og privilegier?
Repræsentation af kultur, samfund og verden	<p><i>Hvilke kulturelle identiteter er repræsenteret og hvordan?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Hvilke køn, seksualiteter eller etniciteter findes i materialet? • Understøtter materialet den binære kønsdiskurs (dvs. 'mænd' og 'kvinder'), eller omtales der andre mulige kønsidentiteter? • Er LGBTQI+-personer repræsenteret? (Findes der flere perspektiver, eller måske kun en 'token gay'-person? Hvordan omtales personerne og med hvilke narrativer?) • Formidler materialet en heteronormativ dominans, dvs. præsenteres hovedsageligt cis-heteroseksuelle perspektiver, eller præsenteres der andre seksualiteter? • Bliver der præsenteret intersektionalitet? (fx queer-personer med anden hudfarve end hvid, homoseksuelle med funktionsvarianter osv.) <p><i>Hvordan forstås kultur og identitet i materialet? (essentialistisk/nonessentialistisk, statisk/dynamisk)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Bliver en bestemt kultur præsenteret tilhørende en bestemt samfundsgruppe?
Tilgang til interkulturel læring	<p><i>Fremmer tilgangen til kulturel læring opmærksomhed om subjektivitet og kulturel identitet?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Bliver eleverne inviteret til at reflektere over deres egen subjektivitet og kulturelle identitet? • Bliver eleverne inviteret til at reflektere på tværs af identiteter? • Bliver der arbejdet kritisk med processer som andetgørelse, minorisering og racialisering? • Hvad er lærerens rolle?

Tabel 2. Vejledning til analyse af kultur- og fremmedsprogsundervisning.

Det er vigtigt at anerkende, at seksuel literacy er en del af den sproglige og kulturelle fluency.

Tag queer-emner og -perspektiver op i klassekontekst, og brug dilemmaer eller en mulig form for ubehag (for andre eller en selv) som et værktøj til at analysere og tale om kommunikationens socioseksuelle dimensioner. Planlæg diskussioner og klasseaktiviteter på en måde, så de kan fungere som ventil for queer-synsvinkler og -positioner i forbindelse med social interaktion inden for og uden for klasserummet. Overvej, hvordan heteronormativ praksis påvirker kommunikationen i skolekonteksten, og hvordan dette bringer andre seksualiteter til tavshed og muligvis gør dem 'unormale'/'forkerte'.²

Noter

1. Se LGBT Danmarks hjemmeside.
2. Tjeklisten trækker på Risagers analytiske spørgsmål i forhold til en cultural studies-læsning (2018: 136), Nelsons fem mikrostrategier (2009: 206-217) og Dervins artikel "Queering af sprog- og kulturundervisningen?" (2015: 24).

Litteratur

- Dervin, F. (2015). Queering af sprog- og kulturundervisningen? *Sprogforum*, 60, 21-27.
- Khawaja, I. (2005). Det selvkonstruerende menneske. *Nordiske udkast*, 33(1), 35-59.
- Kirk, A. (2010). Køn – teoretisk set. I: Kirk, A., Scott, K. & Siemens, K. (red.), *Åbne og lukkede døre – en antologi om køn i pædagogik* (s. 13-38). København: Frydenlund.
- LGBT Danmark (u.å.). *Funktionsvarians*. Lokaliseret d. 21. juni 2021 på lgbt.dk/ordbog/funktionsvarians/.
- Nelson, C. D. (2009). *Sexual identities in English language education*. New York: Routledge.
- Nicolaisen, M. M. (u.å.). *First love* på Gyldendal Engelsk (7.-10. klasse). *Gyldendals fagportaler*. Lokaliseret d. 20. december 2020 på engelsk.gyldendal.dk/topics/8_10_klasse/first-love.
- Risager, K. (2014). Om at analysere kultur i læremidler. *Sprogforum*, 59, 78-86.
- Risager, K. (2018). *Representation of the world in language textbooks*. Bristol: Multilingual Matters.
- Svarstad, L. (2020). Cultural studies and intersectionality in English language education: Exploring students' engagement in issues of celebrity, identity, gender and sexuality. *The Language Learning Journal*, 1-13.
- Tebbens, P. (2020). Queering af sprog- og kulturundervisningen – behovet for at arbejde imod den heteronormative dominans i engelskundervisningen. *Folkeskolen.dk*. Lokaliseret d. 28. januar 2021 på backend.folkeskolen.dk/~9/5/bachelorprojektpaulatebbens.pdf.
- Undervisningsministeriet (u.å.). *Vejledning for faget engelsk*. Lokaliseret d. 28. januar 2021 på Downloads/200813-engelsk-Vejledning-engelsk.pdf.